

SUPERREGIONEN SOM KOM AV SIG

Få hade hört talas om en statlig utredning med det beskedliga namnet "Regional indelning – tre nya län" förrän i förra veckan. Då gjorde först Centern, sedan Moderaterna ett utspel. Det handlade visst om Jämtland. Det handlade om överläggningar med regeringen – som först inte sa någonting mer än att den lagt ett bud och sedan förklarade civilminister Ardalan Shekarabis att det inte "finns förutsättningar att Jämtland ska ingå i regionreformen".

Så här är det: Utredningen föreslår att Sveriges karta ska ritas om så att tre nya storlän bildas – Norrlands län, Svealands län och Västra Götalands län – och det redan 1 januari 2019. Fort ska det gå. Det är bara början. Till sist ska bara sex län återstå. "Dagens länsindelning är i de flesta fall flera hundra år gammal", lyder första meningen. Kanske är det ett argument.

Regeringen, det vill säga civilminister Ardalan Shekarabi, har sedan oktober suttit i förhandlingar med alliansen om det här. Det har knorrats. Jan Björklund har hotat att hoppat av. Moderaterna har börjat tala om folkomröstning. I Jämtland vållade förslaget ett uppror, om än fredligt, och som nu kanske faller alltihopa. Andra följer jämtlänningarna i spåren. Mattias Warg kan lastas för mycket av detta.

Först nöjde han sig med insändare. Han skrev flera stycken. Sedan skrev tjugotre namnkunniga företagare i Jämtland ett debattinlägg som andades stor oro – "Särskilt besvärande för oss är att beslutet gäller för all framtid utan återvändo" – och vädjade till länets politiker att slå vakt om den region som nu är. Då fick Mattias Warg en idé. – Vi skulle alltså tvingas in i det här. De var på väg att köra över folk. Tåget bara rullade på med oförminskad hastighet.

Vi, det är jämtarna, ett "besvärligt släkte" som författaren Carl-Göran Ekerwald, själv jämte, skrev i en bok om landskapet:

Inte koleriska. Inte obetänksamt överilade. På ytan diplomatiska – inuti beräknande och sluga. Inte helt sympatiska. (...) Jag tror inte att det i Norden finns en folkstam som så konsekvent bröt sina trohetseder till makthavarna som jämtarna.

De, det är socialdemokraterna, största partiet i regionfullmäktige, som först reagerat negativt mot utredningens förslag, sedan vände och hade vänsterpartiet och miljöpartiet med sig. Han, Mattias Warg, född i Västerbotten, uppvuxen i Östersund, journalist, musiker, med en bakgrund i företagsvärlden som han inte gärna talar om – och det inte på grund av dåliga affärer, tvärtom – filosofiskt lagd, snar till ett leende, ett skratt. Han bjuder på kokkaffe ur brandgul panna vid sitt köksbord, i villan han delar med hustru och två barn, mellan Änge och Vallsundet på det fagra Frösön, och säger apropå utredningen och dess tillskyndare:

– Jag fattade inte ett skit. Jag tyckte inte att de kunde förklara fördelarna med storregioner. Och inga kritiska frågor ställdes.

Hans idé – snart förankrad hos andra, kanske redan fanns där – hette folkomröstning, eller snarare en namninsamling med krav på folkomröstning. Ett folkinitiativ som det står skrivet i kommunallagen: om minst tio procent av de röstberättigade kräver en folkomröstning ska den hållas, såvida inte två tredjedelar i fullmäktige säger nej. Han säger:

– Vi ville bredda det. Vi ville inte göra det till en ja- eller nej-fråga. Folk skulle få säga sitt.

Till Östersunds-Posten sa han först att mindre än ettusen röster skulle göra honom besviken. Han hoppades i alla fall på femtusen. Målet kom snart att sättas till drygt tiotusen. Vid valet 2014 var antalet röstberättigade i regionen 100 986. Så en solig onsdag i september samlades kampanjledningen utanför Regionens hus i Östersund med tvåhundra limegröna papperskassar och i kassarna fanns namnlister, dekal, gula västar och gröna kepsar: *Folkinitiativet Rösta om Stornorrland*.

– Sen skötte sig resten själv.

Tre veckor senare hade man 20 740 namn – vart och ett med underskrift och namnförtydligande, personnummer, adress, datum – och de finns nu i nitton pärmar på Regionens hus där regionsjuristen Helge Jonsson berättar att stickprov givit för handen att allt är i sin ordning, inga dubbleringar, falsknamn, utbölingar. Mattias Warg berättar att det en lördag tog honom två timmar att gå från stället där Stadskällaren förr låg och bort till Wedemarks konditori, en sträcka på kanske hundra meter, och då hade han fått ihop hundrafemtio namn, haft åtskilliga samtal, sedan tillkom femtio namn i kön där han stod för att få en kopp kaffe.

Utredningen - vi måste säga något om den, dess innehåll, utarbetad av något som kallas indelningskommittén - skulle kunna kokas ner till en enda mening, själva *pitchen*: storlek ger styrka. Om det nya Norrlands län: "Länen är relativt glest befolkade och för att få tillräcklig kraft i det nya länet blir det med nödvändighet ett stort geografiskt område." Länen är Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland med en sammanlagd befolkning på 885 000 invånare som bor på en yta av 222 426 kvadratkilometer. Det är drygt halva Sverige. Det är 81 mil bilvägen mellan Kiruna i norr och Östersund i söder, tar nio timmar att köra med lite tur och gott väglag. Vill man ta flyget byter man plan på Arlanda. (Tåget ska vi inte tala om.) "Sammantaget kompletterar de fyra Norrlandslänen varandra väl med basindustri, kunskapsintensiva näringar och en växande besöksnäring, vilket kan bidra till att känsligheten för konjunktursvängningar kan minska i ett nytt län", heter det i utredningen. "Med ett resursmässigt starkare län ökar potentialen för samordning och effektivitet", står det också. Storleken sägs vara "av avgörande betydelse" även för sjukvården - landstingens/regionernas verksamhet handlar mest om sjukvård - och där räknar man upp sånt som förmågan att bära sina kostnader, hålla hög kvalitet, ta "ett samlat grepp över hela vårdkedjan", "nivåstruktureringen", det vill säga vilka som ska göra vad var. Sara Sehlstedt, överläkare på röntgenavdelningen vid Östersunds sjukhus, säger att det värsta med utredningen är att den inte tar tag i huvudproblemen för sjukvården och att huvudproblemen är styrning och resursfördelning.

- Det är den rosa elefanten i rummet som ingen talar om.

Hon säger, med en ton som balanserar mellan raljans och misströstan:

- Vi har gott om doktorer i Jämtland. Vi har gott om sjuksköterskor. Vi har aldrig haft fler läkare, fler sjuksköterskor. Jaha. Det betyder inte att det är välbemannat. Vi saknar hälften av distriktsläkarna. Vi har ett massivt stafettläkarberoende. Så ser det ut i Norrland inom primärvården.

Sara Sehlstedt är född i Östersund, återvände efter studierna i Uppsala - "Jag gillar att åka skidor" - och numera ordförande i Jämtlands Läns Läkarförening. Den har skrivit ett knappt tre sidor långt remissvar på utredningen, rätt bitskt:

(...) har med stort intresse och förvåning läst igenom delbetänkandet från Indelningskommittén. Av 351 sidor ägnas drygt fem åt sjukvården i

Norrland och de stora problem som finns här avhandlas ytterst översiktligt. Jämförelsevis spenderas knappt fem sidor åt namnfrågan/nomenklatur och fyra sidor åt rennäringslagen...

Hon säger att diskussionen om vad som måste göras har inte ens börjat. Men så här, så här kan vi inte ha det.

- Det finns distriktsläkare med tiotusen patienter. Det är en grotesk situation. Det är som om en lärare har hundrafemtio elever. Det fungerar bara inte.

Där ligger en utredning som kallas Stiernstedtska utredningen - efter samordnaren Göran Stiernstedt; Sara Sehlstedt nämner den, menar att där finns en bred problemorientering, ett bra diskussionsunderlag - och den utredningen konstaterar kort och gott att svensk sjukvård är ineffektiv, splittrad på alltför många aktörer med oklara roller, i avsaknad av ett övergripande strategiskt tänkande. Patienter uppsöker dyra sjukhuset i stället för billiga primärvården. På sjukhusen läggs först scheman, sedan tittar man på behoven. Läkare anställs för att de finns, inte för att de behövs.

Bland utredningens alla åtgärdsförslag kan två huvudlinjer skönjas: Starkare nationell styrning. En stärkt primärvård medelst lagstiftning. Ingenting av detta finns i indelningskommitténs utredning. Ingenstans ställs den befogade fråga Sara Sehlstedt ställer: Hur långt ska en människa ha till ett sjukhus? Tio mil? Trettio mil? Femtio mil? Ingenting om hur hon ska få en ny ultraljudsmaskin till röntgenavdelningen. Den hon har är från 2009. En ny kostar en halv miljon konor. Det finns inte pengar till en ny, tidigast 2018 har hon fått veta. Det är som att sitta med en sju, åtta, nio år gammal dator.

- Bara tanken på att stoppa in pengar till nya logotyper för ett Stornorrland gör mig knottrig.

Norrbotten, Västerbotten och Västernorrland är gruvor och skog, basindustri, medan Jämtland karakteriseras av småföretag med turismen som nav. Därför inte konstigt att hotell- och restaurangägare, matprofiler, virkeshandlare, tältmakare, skyliftuthyrare, företagskonsulter, åkare och så vidare, alla småföretagare, författade även de ett upprop mot planerna på detta stora län: "Vi är riktigt oroliga över att avstånd, byråkrati och bristande lokalkännedom kommer att göra denna kolossala

regionbildning hopplöst ineffektiv. För oss som hamnar i underläge gentemot den befolkningstäta kusten är förslaget dubbelt så dåligt." Tina Miinin är en av dem som skrev under.

Varför?

- Därför att jag inte tror på storregionen. Det är som att peta loss Skåne och ge det tillbaka till Danmark.

Hon säger:

- Idag kan det vara svårt att få tag i länsstyrelsen inne i Östersund, att *riktigt* nå fram. Och det skulle knappast lösa problemen med att vi har dåliga vägar och att sjukvården kostar. Mer av inkomsterna från våra naturresurser stannar inte här bara för att vi blir större.

Tinas Praliner heter företaget hon startade för jämnt tio år sedan, inbäddat i ett chokladbrunt hus en bit upp i backen ovanför Alsensjön, fyra mil väster om Östersund, ett landskap där ögat möter "stärkande utsikter" som Carl-Göran Ekerwald skriver. "Möjligheterna ser ut att vara outtömliga." Man öppnar dörren och kommer in i kombinerat café och butik, där man också kan handla keramik och närodlat, bakom disken öppnar sig köksavdelningen badande i vitt. Långsamt har företaget växt fram. Hon säljer allt hon gör, håller inget lager, fjorton dagars leverans. Arbetar sju dagar i veckan. Stänger två veckor över jul och nyår, en vecka på sommaren. Tar in extrapersonal november och december, på sommaren då hon har öppet fem veckor på raken och balkön ringlar hela backen ner, fylld gårdsplan. Resten av året öppet torsdagar mellan två och sex. Började med en mikro, en plastbunke, en slev och lite choklad och hon säger att det är inte så mycket annorlunda idag. Blåbär, körsbär och apelsin var de tre första smakerna, i dag heter pralinerna även sånt som Ardbeg, Salty Caramell, Lakritz Limoncello, Hallon Champagne, Surjämte... Riktiga grejer.

Det går alltså bra?

- Gör det det egentligen? säger hon med ett skratt. Självklart går det bra. Men man får jobba rätt mycket för det.

Tidsbrist lider hon mest utav. Den botar ingen storregion. Hur mycket tid hon än lägger ner, hur många praliner hon än packar in och säljer finns inget utrymme för expansion, för att anställa, dra ner på egna takten. Idag, säger hon, kan hon i alla fall

ta bilen in till Krokombroen, till näringslivskontoret, eller till Östersund, till länsstyrelsen, för att diskutera ett problem. Som det där om att få sätta upp skyltar vid vägskälen. En snårig sak. De vet vem hon är, vad hon pratar om, hur det ser ut där hon verkar. Om residensstaden blir låt oss säga Umeå?

- Jag har ingen aning om vad som händer där. De vet inte riktigt hur vi har det. Och det är lättare att ta sig till Arlanda än till Umeå.

Fortsätter man vägen västerut, förbi Järpen och Åre och Duved och Storlien, över gränsen och in i Norge, kan man välja mellan att köra mot Trondheim eller ta norrut när man nått fjorden, för att komma till Steinkjer. De är båda huvudstäder i var sitt fylke, vi kan kalla det län, Syd-Trøndelag och Nord-Trøndelag. Snart ska de slå ihop efter utredning och med argument som påminner om de som finns i "Regional indelning - tre nya län". Där upphör likheterna. Trøndelag kommer med dagens mått mätt att ha 449 769 invånare på en yta av 41 270 kvadratkilometer, det vill säga en befolkning ungefär hälften så stor som ett Norrlands län på en fem gånger så liten yta. Det är tolv mil mellan de båda huvudstäderna, går ett tåg i timmen från sex på morgonen till halv tio på kvällen. Norsk landsbygdspolitik har alltsedan sextioalet varit diametralt motsatt svensk landsbygdspolitik: befolkning kontra avfolkning. Det är bara att se sig omkring när man kommit över gränsen.

Steinkjers starke man Björn Arild Gram röstade ändå mot sammanslagningen - även, som han säger, han "var minst emot" i partiet - och han nämner saker som fruktan för centralisering, långa avstånd, inte tillräckligt starka garantier för att inte Steinkjer tar stryk i längden.

- Vi känner suget mot Trondheim.

Björn Arild Gram tituleras ordförande i Steinkjers kommun, nu inne på sin tredje mandatperiod, senterpartist sedan ungdomen. Bondpojke. Civilekonom. Under två år statssekreterare i finansdepartementet. Ackompanjerar det han säger med ett leende som är lite svårtolkat - ironiskt? stillad glädje? - men ett utan tvivel muntert uttryck i blicken bakom de svartbågade glasögonen. Senterpartiet är störst med 19 mandat i kommunstyret, socialdemokraterna har 17 mandat, resten kommer långt bakom. Steinkjer: Norges näst största jordbrukskommun, femte största skogskommunen, resultatet av sju kommuners sammanslagning för femtio år sedan.

Centraliseringen motverkas aktivt genom skolor i alla de gamla kommunerna, äldrecenter överallt, kommunalt vatten, superbredband, en upprustning av vägarna.

- En kjempeviktig sak.

Varför?

- Därför att vi ska ta hela kommunen i bruk. Steinkjer är hela bygdens stad. Det var på grund av bygden som Steinkjer fick stadsrättigheter år 1857.

Och det är ni alla överens om?

- I stort sett, ja. Men det är inga tvivel om att det är senterpartiet som driver denna politik.

Ännu ett leende, bredare denna gång.

Så här gör man för att ta hela Norge i bruk:

o Vattenkraftskommunerna får behålla det mesta av inkomsterna från vattenkraften, det vill säga 6-7 miljarder kronor per år. I Sverige går miljarderna till staten och kommer tillbaka som bygdemedel, cirka 110 miljoner kronor per år.

o Kommunerna har beskattningsrätt på fastigheter och industrier, inklusive vattenkraften.

o Arbetsgivaravgifterna sjunker ju längre bort från Oslo man kommer, längst i norr 0 kronor.

o Studielånen avskrivs snabbare om man bosätter sig norrut.

o Elavgifterna är lägre på landsbygden.

- Vi för en mycket mer aktiv politik än Sverige för att motverka centraliseringen, säger Björn Arild Gram.

I det nya Trøndelag kommer den administrativa ledningen att sitta i Steinkjer, den politiska ledningen i Trondheim. Fylkesmannen, det vill säga den politiskt valde ordföranden, ska sitta i Steinkjer. Omfattande investeringar planeras för att förbättra kommunikationerna. Frågor återstår, stora frågor enligt Björn Arild Gram, som den om ägandeskapet av vattenkraften - i Steinkjer har den bekostat investeringarna på landsbygden.

För att återkomma till svenska frågor: Ger inte större regioner större kraft?

- Det finns en poäng där, säger han. Men den är överdriven. Poängen: en större region talar med en starkare röst gentemot staten. Å andra sidan: i Norge accepterar

vi inte stora regionala skillnader. Det ska inte vara någon skillnad mellan stora och små vad gäller inflytande.

I Östersund, på Regionens hus, sitter Ann-Marie Johansson och är smått förbannad på den opinion som seglat upp. Nej, det säger hon inte. Hon tar vänligt emot, jäktar inte trots att dagen drar mot helg, svarar på alla frågor. Hon har som ordförande (S) i regionstyrelsen börjat förbereda vägen för en folkomröstning, men under ytan kan märkas en sorts ilska, säkert också oro över den starka reaktion utredningen vållat, den spricka som uppstått i Republiken Jämtland. Det blir korta frågor, korta svar:

Löser detta med ett Stornorrland egentligen...

- Nej, vänta nu. Det heter inte Stornorrland. Det är motståndarna som kallar det så. Tänk vad det ordet smyger sig in överallt.

Okej. Löser Norrlands län egentligen några problem?

- Det är en del av lösningen. Vi blir starkare när vi jobbar tillsammans. Vi kan samordna våra styrkor på ett helt annat sätt än nu.

Till exempel?

- Dagens län är ingen naturlig delning. Det har vi konstaterat länge. De tre starka regionerna får idag åttiottva procent av statliga investeringsmedel. Resten får vi andra dela på. Med en större region kan vi på ett helt annat sätt möta den snabba utvecklingen inom sjukvården, skaffa oss dyr spetskompetens. Det klarar vi inte var och en för sig.

Även idag kan väl styrkorna samordnas?

- Visst kan vi det. Men man är sig själv närmast.

Det kan också skapa problem med dessa stora avstånd?

- Så kan det vara. Vi måste se till att det fungerar. Och ju mer tillväxt man får, desto bättre blir det. Vi är för små idag.

Större är bättre?

- Ja. Vi blir starka tillsammans. Stronger together.

Återstår problemet: få människor på stor yta?

- Ja. Och det här är en del av lösningen. Man behöver inte fyra av allting. Man vinner en del på administrationen.

Avsked av anställda?

- Nej, det tror jag inte. I stället kommer vi att få behov av nyrekrytering. Det kan hända att det blir en del som inte behövs på den tjänst man haft, visst kan det bli så. Men vi behöver varandra för att få mer utvecklingskraft.

Alla fyra landsting dras med stora underskott.

- Västerbotten har inget underskott.

Förlåt, tre landsting dras med stora underskott, löser man det genom att rita om kartan?

- Nu är det så att vi inte klarar att komma till rätta med underskottet med det skatteunderlag vi har idag.

Problemet återstår alltså?

- Men vi jämnar ut det. Vi får större möjligheter att få mer statliga utvecklingsmedel. Det ger fler jobb. Större skatteintäkter. Det är en del av lösningen, inte hela.

Primärvårdens problem?

- Här måste man ta ett nationellt grepp. Det måste till andra lösningar. Alla måste göra det samtidigt.

Är det inte besvärligt att så många säger nej.

- Ja, det är besvärligt. Men något måste göras. Det är min skyldighet som politiker att ta ansvar.

Den som säger nej tar inte det ansvaret?

- De har inte det ansvaret. Och de tar inte det ansvaret. Jag vet inte vad de har för bevekelsegrunder. Och jag har inte sett några alternativa lösningar hos dem som motsätter sig detta.

Du var själv motståndare i början.

- Det var en ryggmärgsreaktion.

Vad fick dig att ändra dig?

- När jag läste utredningen ordentligt.

Och när Jämtland nu, plötsligt, tycks bli lämnad utanför i det nya Norrlands län?

- Jag är jätteupprörd. Hur ska vi kunna klara oss ensamma i ett land med stora regioner? Vi har ju svårt redan idag på så många områden.

Också landshövdingarna i landet har protesterat, både nya och gamla, av alla kulörer. Jöran Hägglund, Jämtlands landshövding sedan 2014, säger:

- Allt underlag pekar på att även det nya Stornorrland kommer att halka efter resten av landet.

Om inte skattebasen blir större, säger han, löser man inga avgörande problem – landstingen/regionerna finansieras till sjuttio procent av skatter – och hänvisar mer än gärna till Norge.

Bland remissvaren finns flera berättelser om det som Mattias Warg kallar "djupa erfarenheter av centraliseringens och stordriftens nackdelar", dessa "berättelser om löften hur det skulle bli och sen blev det inte så jävla bra". Läs en bit av svaret från Bräcke kommun:

I Bräcke kommun har staten i princip övergett en yta större än Gotland. Polisen åker ut från Östersund och arbetsförmedlingen vill göra detsamma (de pratar motvilligt om närvaro en dag i veckan eller varannan vecka). Försäkringskassan samordnar alla försäkringsärenden av samma typ till ett kontor, föräldrapenning på en ort, bilstöld på en annan etc. Närvaron är obefintlig i många kommuner, liksom i Bräcke. Arbetsförmedlingens regelverk är krångliga och ytterst strikta, med beslutsnivåer högt upp i hierarkin. Migrationsverkets "lokala" kontor, det som ligger i den angränsande staden, mailar kommunen och frågar om det skall komma asylsökande, då de inte får information från sin egen organisation. Avtal med kommunen skrivs av myndighetens kontor i Norrköping.

Björn Rentzhog, till sist, var med och skrev under det första uppropet som vd för Persson Invest, största företaget i Jämtland med drygt tusen anställda och en omsättning på fyra miljarder, med skogen som bas, försäljare av personbilar och lastbilar och bussar i både Sverige och Norge, nu även byggmästare vid Storsjöns strand. Ständigt i rörelse, så även Björn Rentzhog. Han säger att vad som först fick honom och andra att reagera var själva hanteringen av denna stora fråga, avsaknaden av diskussion, attityden att "detta är vi tvingade till". Sedan:

- Det blir inte bättre för att man slår ihop ett konkursmässigt företag med tre andra konkursmässiga företag.

Han radar snabbt upp fyra motargument med utgångspunkt Jämtland: Regionernas olikhet. ("Vi har extremt många småföretag.") De stora avstånden. ("Vi kommer

långt ifrån besluten.”) Jämtlands relativa litenhet. (“Vi får inte känna av några ringar på vattnet.”) Inga naturliga förbindelser norrut. (“Vi åker västerut eller söderut.”) Han flyger rätt ofta till Umeå.

- Det är ibland några sjuka och så jag.

I veckan lade regeringen ett bud till alliansen: tre nya storlän men Jämtland lämnas utanför. Det kommer inte att tillfredsställa alliansen som bland annat vill invänta resultatet av de namninsamlingar som pågår (Moderaterna), veta mer om regeringens tankar om decentralisering (Centern), att staten tar hand om sjukvården (Kristdemokraterna).

Det kommer inte att sätta stopp för de namninsamlingar med krav på folkomröstning som pågår i Västerbotten, Värmland, Dalarna, Gävleborg, Södermanland, avslutats i Norrbotten, planeras i Västernorrland. Det har inte lugnat jämtarna.

- Nej, säger Mattias Warg. Det är just nu blandade känslor, en stor osäkerhet.

Fortfarande schackras det över medborgarnas huvuden.

Carl-Göran Ekerwalds bok heter *Jämtarnas land*.

Anders Sundelin

Fokus 47/2016